

Nödvändiga Synvändor

för en rättvis och socialt hållbar utveckling

Synvända 2

Från bostadsbrist till arbete och ett gemensamt samhällsbygge

– Om behovet av att bryta onda cirklar och bygga ett hållbart samhälle

Säkerhet

Synvända 1

Från negativ till positiv säkerhet

– Om behovet av en inkluderande och medskapande stadspolitik

Synvända 2

Från bostadsbrist till arbete och ett gemensamt samhällsbygge

– Om behovet av att bryta onda cirklar och bygga ett hållbart samhälle

Synvända 8

Från inbjuden dialog till medskapande demokrati

– Om vägar till ett aktivt medskapande på lokal nivå

Synvända 7

Från enbart kundnytta till en bredare samhällsnytta

– Om behovet av en ny samhällsstyrning och en mer medskapande ledning inom offentlig förvaltning

Utveckling

Rättvisa

Synvända 3

Från ett renodlat marknadsorienterat tillväxttänkande till en mer hälsosam samhällsutveckling

– Om vikten av en ny syn på välfärdens betydelse

Synvända 5

Från ett arbete för medborgarna, till ett arbete av och med medborgarna

– Om behovet av civilsamhällets hela bredd i deltagandet

Synvända 4

Från styrning till medskapande

– Om elevens roll och skolans organisation

Synvända 6

Från formella till reella rättigheter

– Om behovet av en bred jämlikhetsprincip

Nödvändiga Synvänder

för en rättvis och socialt hållbar utveckling

Författaren Elisabet Hermodsson använder begreppet synvända och vill med det förmedla att vår tids världsbild inte längre är adekvat för vår tids problem. Hon menar att vi måste ändra världsbild för att rädda världen, eftersom den bild vi gör oss av världen påverkar världen.

Hermodsson 1975

Se video:

<https://youtu.be/tbWyu0ITsU>

2

Vår tids samhällsömdaning, där globalisering, migration och urbanisering genom sin samverkan allt mer flätar ihop det lokala med det globala, för med sig komplexa utmaningar och ställer oss inför en helt ny situation. En rättvis och socialt hållbar utveckling kräver därför att vi tänker annorlunda – att vi helt enkelt gör på ett annat sätt.

Projekt KAIROS har haft till uppgift att producera kunskap om och arbetssätt i rättvisa och socialt hållbara städer genom att kombinera en teoretiskt vetenskapligt förankrad kunskap med en erfarenhetsbaserad kunskap på ett sätt som kan göra skillnad och bidra till önskvärd samhällsförändring. Vi har valt att presentera de slutsatser vi drar från de vetenskapliga kunskapsunderlag som vi producerat under arbetets gång (se del III i huvudrapporten) i form av åtta stycken synvänder när det gäller det sätt på vilket vi måste tänka om och göra annorlunda.

Med dessa synvänder vill KAIROS inspirera dig till att, genom medskapande med grannar, politiker, tjänstepersoner, privata aktörer, föreningar och forskare, verka för den förändring som behövs för en rättvis och socialt hållbar utveckling. Med synvänderna vill vi sätta ljuset på en ny färdriktning, och därigenom öka förutsättningarna för att se på världen på ett annat sätt och att göra andra saker och på ett annorlunda sätt. Vi hoppas att synvänderna gör dig nyfiken att utforska din plats, din stad, ditt verksamhetsfält på sätt som öppnar för nya perspektiv och ger plats för röster som inte brukar höras.

Som vi försöker illustrera med hjälp av figuren på föregående sida hänger synvänderna ihop och bildar tillsammans en helhet vars värde är större än summan

av delarnas värde (se vidare del III, kapitel 5 i huvudrapporten). Komplexa samhällsfrågor kan bara hanteras utifrån ett helhetsperspektiv. Genom sin samverkan syftar synvänderna till att förstärka de olika värdegrunder som vi menar utgör grundbultar för den sociala hållbarheten. Synvänderna syftar också till att underlätta framväxten av de stödjande strukturer som möjliggör det medskapande med medborgarna som krävs för en sådan förstärkning.

För att uppgiften med att påbörja strävan efter en mer rättvis och socialt hållbar utveckling inte skall kännas övermäktig väljer vi att - förutom en sammanlagd presentation av helheten i KAIROS huvudrapport - presentera synvänderna i form av åtta självständiga särtryck. Kommuner, regioner och andra aktörer kan använda dessa för att påbörja ett förändringsarbete utifrån den synvända som för ögonblicket känns mest angelägen. Det är då viktigt att observera vikten av att den eller de synvänder som väljs ut för att utgöra startpunkten inte genomförs på ett sätt som på lite längre sikt visar sig motverka möjligheterna att vid ett senare tillfälle påbörja arbetet med att också genomföra de andra. De komplexa samhällsfrågor som präglar vår tid kräver att vi lägger an ett helhetsperspektiv för att problemen skall kunna hanteras på ett hållbart sätt.

Enligt vår uppfattning har den kommunala och regionala nivån rådighet över samtliga de åtta synvänder som presenteras. Komplexa samhällsfrågor kännetecknas av att de är i ständig förändring och är lokalt specifika. Problemen kan bara formuleras och åtgärder identifieras och genomföras tillsammans med dem som berörs. Våra förslag till synvänder utgör därför underlag till fortsatt medskapande med och mellan medborgarna så att de kan utvecklas, fördjupas och anpassas till de förhållanden som råder lokalt.

Från bostadsbrist till arbete och ett gemensamt samhällsbygge

- Om behovet av att bryta onda cirklar och bygga ett hållbart samhälle

Av Hans Abrahamsson och Birgitta Guevara

Se video:

<https://youtu.be/a7qDBhK2gk4>

De ökande ekonomiska klyftorna och boendesegregationen utgör stora hinder för en socialt hållbar utveckling. En regelbunden inkomst, ett meningsfullt arbete och ett fungerande boende är avgörande för självkänslan både på individ- och gruppnivå. Brister i självkänsla riskerar att föras vidare mellan generationer och påverka motivation till, och resultaten i skolan. För att bryta dessa onda cirklar behövs en expansiv och omfördelande ekonomisk politik som utgår från behovet av att satsa på meningsfulla arbeten såväl för individen som för samhället. Bristen på bostäder och behovet av att rusta upp delar av miljonprogrammen skapar förutsättningar för en social investeringspolitik via en gemensam satsning inom utbildning, arbetsmarknad och bostadsmarknad. Det är samtidigt en möjlighet att komma åt segregationen. Det handlar om att slå flera flugor i en smäll!

Ökande inkomst- och hälsoklyftor

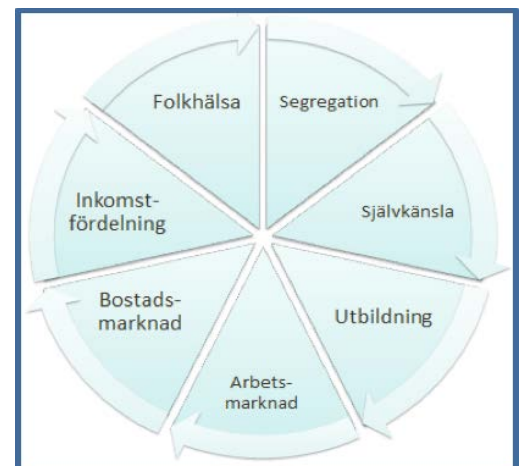
Den tilltagande sociala polarisering som präglar de flesta länder världen över under senare år har blivit högst märkbar också i Sverige. Inkomstskillnaderna 2007 var de högsta som uppmätts sedan SCB började mäta (1) och enligt Rädda Barnen lever över 50 procent av barnen i vissa svenska stadsdelar i relativ fattigdom (2). Göteborg utgör inget undantag. Såväl inkomst- som hälsoklyftorna har stigit markant i staden under senare år. Flera forskningsrapporter pekar på att staden håller på att glida isär

Författaren Elisabet Hermodsson använder begreppet synvända och vill med det förmedla att vår tids världsbild inte längre är adekvat för vår tids problem. Hon menar att vi måste ändra världsbild för att rädda världen, eftersom den bild vi gör oss av världen påverkar världen.

Hermodsson 1975

Att gå från en tillväxtfrämjande utbudspolitik till en social investeringspolitik kräver en synvända där:

- grunden för det politiska beslutsfattandet utgörs av ett helhetsperspektiv som syftar till att identifiera och stärka goda cirklar.
- sambanden mellan faktorer som segregation, självkänsla, utbildning, sysselsättning, bostadsfrågor, inkomstfördelningen och folkhälsa synliggörs och beaktas.
- ekonomin ses som ett medel för människors välbefinnande.
- det funktionella utvecklingstänkandet kombineras med ett territoriellt utvecklingstänkande.
- sociala insatser ses som investeringar för en långsiktig och hållbar utveckling istället för som kortsiktiga kostnader.

Segregationens och utestängningens onda cirklar

mellan socioekonomiskt utsatta och mer privilegierade bostadsområden (A, 3 och 4). De invånare som befinner sig längst upp liksom de som befinner sig längst ner riskerar att frigöra sig från samhällskroppen. Olika verklighetsbilder och normer skapas. Särskilt om välfärden inte fungerar tillfredsställande kan de mest välbärgade komma att satsa mer och mer på olika privata försäkringar och privata alternativ inom hälso- och sjukvård, skola, läxläsning etcetera vilket riskerar att leda till att de inte längre ser värdet av att bidra till det gemensamma bästa. De ekonomiskt mest utsatta, å andra sidan, riskerar att leva under livsvillkor så skilda från majoritetssamhället att de inte känner en samhörighet med samhället. Om så sker riskerar samhället som organism att falla isär (A & 5).

Integration och segregation

Vår tids stora samhällsömdaning - där det globala flätas samman med det lokala - utmanar den traditionella integrationspolitiken. Människors rörlighet ökar och med hjälp av den nya informationsteknologin skapas sociala nätverk mellan olika platser runt jorden. Det aktualiserar frågan om vem som skall integrera vem och till vad. Den sociala hållbarhetens krav på känsla av samhällelig tillhörighet utmanas också. Människor som befinner sig här och nu måste få möjligheter att känna sig som en del av samhället och bli betraktade som en resurs som kan bidra till en positiv utveckling. Det som behövs är inte en integrations- eller assimileringprocess där människor bedöms utifrån givna normer och värdegrunder. Det handlar inte heller om ökad tolerans eller att skapa ett samhälle med mångkulturell samexistens utan mer om att skapa ett samhälle byggt utifrån interkulturell samverkan.

Bostadsbristen och den tilltagande boendesegregationen utgör härvidlag stora och långsiktiga problem med komplexa orsakssamband och utan snabba lösningar. Forskning visar att människor tenderar att söka sig till medmänniskor som lever under någorlunda liknande socioekonomiska omständigheter (6). Forskningen visar samtidigt hur boendesegregationen genom territoriell stigmatisering och så kallade grannskapseffekter leder till försämrade möjligheter för människor i socioekonomiskt missgynnade bostadsområden att tillvarata sina livschanser (7).

Skolresultatens ökade betydelse

Att segregationen utgör ett långsiktigt problem genom försämrade möjligheter för människor att tillvarata sina livschanser framgår med all tydlighet av skolresultaten. Skillnaden i skolresultat mellan olika stadsdelar är stor i många städer och gör det möjligt att med hög sannolikhet avgöra i vilken skola en högstadiellev går bara genom att titta på skolbetygen (B, 8 & 9). Den territoriella stigmatisering som följer i kombination med det fria skolvalet har resulterat i en känsla av uppgivenhet och oanställningsbarhet som dramatiskt försämrat motivationen för studier. Många unga, speciellt i storstädernas förortsområden, men också på landsbygden, ser inte skolan som en väg in i samhället eller som den plats där unga kan utveckla självrespekt, kunskap och förståelse för sin egen samtid eller ambitioner för sin framtid. Känslan sprider sig speciellt bland ungdomar med utländsk bakgrund att familjens bakgrund är avgörande för möjligheten att få det arbete som man utbildar sig till. Denna upplevelse av sakernas tillstånd finner belägg i forskningen (8 & 10). Samtidigt är skolresultaten, speciellt när det gäller godkända gymnasiebetyg, avgörande för tillgången till arbetsmarknaden.

Vår tids samhällsömdaning

Globalisering, migration och urbanisering är tre samverkande och ömsesidigt förstärkande processer som präglar vår samtid och skapar nya utmaningar. Nationalstatens betydelse och makt minskar, medan städer och deras gränsöverskridande nätverkssamarbeten ökar i betydelse. Den ojämna utvecklingen med sina växande inkomst- och hälsoklyftor och de komplexa samhällsproblem som följer i ömdaningens spår medför att många städer riskerar att utvecklas till arenor för sociala konflikter (C).

Skolresultatens orsaker

Skolresultaten är i och för sig multifaktoriella men hänger samman med familjens socioekonomiska bakgrund och elevens uppväxtvillkor, inte minst under förskoleåldern som är helt avgörande för den kognitiva förmågan (8). Skolan riskerar därmed att som institution reproducera rådande makt- och klasstrukturer och att fostra unga människor till att leva ett liv i marginalen (10). De problem som skolan uppvisar och som illustreras av försämrade PISA resultat har delvis sina rötter i strukturella orsaker och måste ses mot bakgrund av samhällsutvecklingen i stort, inte minst mot bakgrund av bostadssegregationen. Det är därför som insatser för att förbättra skolresultaten också måste inriktas på att komma tillrätta med liknande strukturella förhållanden.

Segregationens och utestängningens onda cirklar.

Även om orsakssambanden är komplexa är det möjligt att urskilja ett antal onda cirklar. Vi vet hur trångboddhet skapar sämre studiemiljöer och skolresultat, hur skolresultaten inverkar på möjligheterna att komma in på arbetsmarknaden och hur dessa utestängningsmekanismer leder till försämrad folkhälsa och lägre inkomstnivåer som i sin tur ökar svårigheten att förbättra sin bostadssituation. Unga människor utan arbete eller högre studier stängs systematiskt ute från bostadsmarknaden. Eftersom de tvingas bo hemma går de ofta också miste om försörjningsstöd då detta beräknas efter hushållsinkomst och det räcker att någon i familjen deklarerar inkomster för att rätten till bidraget skall upphöra. För de ungdomar som vare sig befinner sig i arbete, skolgång eller praktik - så kallade NEETs - är situationen än svårare och medför ökad risk för kriminalitet, drogmissbruk och samhällets utförsbacke (11).

Att gå från en tillväxtfrämjande utbudspolitik till en social investeringspolitik kräver en synvända där helhetsperspektiv som identifierar och stärker goda cirklar utgör grunden för det politiska beslutsfattandet.

Digitaliseringen och arbetsmarknaden

Informationsteknologins och digitaliseringens fortsatta utveckling, liksom den robotisering och automatisering som användningen av 3-D tekniken innebär, kommer att få stor betydelse för arbetsmarknaden, såväl när det gäller efterfrågan på, som utbud av arbetskraft. Samtidigt råder det stor osäkerhet när det gäller de exakta effekterna av den fortsatta teknologikutvecklingen och det sätt på vilket arbetsmarknaden påverkas. Arbetslivsforskningen kring ett inkluderande och hållbart arbetsliv pekar å ena sidan på ett antal positiva tendenser. Digitalisering och automatisering förväntas kunna öka kvaliteten på arbetsinnehåll och skapa förutsättningar för anständiga arbeten samtidigt som andelen smutsiga och farliga jobb kan komma att minska (12, 13 & 14). Digitaliseringen medför också andra organisationsformer – självständigt lärande – där såväl ledning som medarbetare blir mer medskapande (discretionary learning) med ökad efterfrågan på kognitiv förmåga och förbättrad folkhälsa (15). Å andra sidan råder det samtidigt relativt stor enighet, både inom näringslivet och inom forskningslitteraturen, om att digitaliseringen ställer den framtida välfärden och den sociala hållbarheten inför flera utmaningar som också hamnar högt upp på den politiska dagordningen (12 & 13). En handlar om *jobless growth* och en annan om *fördjupade klyftor och ojämn utveckling*.

Jobless growth

En ihållande icke sysselsättningskapande tillväxt (jobless growth) är ett ekonomiskt fenomen som består i att makroekonomin, till följd av teknisk utveckling och produktivetsförbättrande åtgärder, uppvisar tillväxt men där inga jobb skapas utan sysselsättningsgraden förblir oförändrad eller rentav minskande.

Fördjupade klyftor & en ojämn utveckling

Den ojämna utvecklingen förklaras av att människor med särskild kompetens och högre utbildning får ökade möjligheter till individuell utveckling och förbättrade inkomster med hjälp av digitaliseringen medan människor med bara lägre utbildning riskerar att drabbas negativt, speciellt när det gäller inkomstnivåer och anställningsvillkor.

Därtill kommer att produktivitetsökningar inte tas ut på samma sätt som tidigare i ökade löner eller i arbetstidsförkortningar utan mer i form av vinster och stigande kapitalinkomster. Även om länders bruttonationalinkomster och innovationsutvecklingstakt överträffar historiskt kända nivåer ökar klyftorna och medianinkomsterna minskar. Inkomstskillnaderna leder till segregation, territoriell stigmatisering, minskad social rörlighet och förmåga att tillvarata livschanser. Omställningen medför påfrestningar och skapar otrygghet. Vi ser redan idag hur den psykiska ohälsan ökar och kommer upp till samma sjukskrivningsnivåer som fysisk ohälsa. En del forskare talar i termer om en framväxande ny social kategori – *prekariatet* som kan förväntas få stora negativa effekter på den sociala sammanhållningen och ställa ökade krav på välfärdens finansiering (16).

Arbetstidsförkortning

Ett sätt att hantera problemet med jobless growth och den sjunkande sysselsättningsgraden är med hjälp av arbetstidsförkortning. Diskussionen om att ta ut produktivitetsökningar i form av ökad ledighet istället för i konsumtion har också fått ny fart till följd av behoven av att minska resursuttag och materiell konsumtion för att hantera klimatkrisen. Därtill kommer den positiva inverkan som en kortare arbetstid förväntas ha på såväl arbetslöshet som ohälsotal. I den utsträckning som en arbetstidsförkortning till stor del finansierar sig själv, vilket tidigare erfarenheter visar att den oftast gör, medför den ökade sysselsättning som den ger upphov till ett ökat utrymme för staten att tillhandahålla subventioner på grund av minskade kostnader för arbetslöshet (17). Flera invändningar mot en arbetstidsförkortning framförs dock av arbetsmarknadens parter.

Svenskt Näringsliv menar att arbetstidsförkortning är ett allvarligt hot mot den ekonomiska tillväxten och därmed för välfärdens finansiering. Fackföreringsrörelsens generella synsätt är att frågan om full sysselsättning måste prioriteras. De har endast i mycket liten skala använt sig av arbetstidsförkortning som ett sätt att utnyttja utrymmet för de löneökningar som en förbättrad produktivitet kan medge. I Sverige torde emellertid utrymmet för arbetstidsförkortningar vara speciellt stort med tanke på att produktiviteteten under de senaste 25 åren i genomsnitt har ökat med 3 procent per år medan årsarbetstiden legat still. Ett faktum som skiljer ut Sverige från övriga OECD-länder och som fått forskningen att fundera på varför arbetet här närmast tycks ha blivit till ett mål i sig och inte till det medel för det goda livet som det borde vara (18 & 19). Detta förklarar att den största delen av produktivitetsökningarna har kunnat användas till att öka internationell konkurrenskraft och tillfredsställa näringslivets avkastningskrav. Det politiska intresset från riksdagspartierna för arbetstidsförkortning är också mycket litet. Frågan om den fulla sysselsättningen har helt dominerat det politiska samtalet.

Att gå från en tillväxtfrämjande utbudspolitik till en social investeringspolitik kräver att sambanden mellan faktorer som segregation, självkänsla, utbildning, bostadsfrågor, inkomstfördelningen, folkhälsa och utvecklingen på arbetsmarkanden synliggörs och beaktas.

Prekariatet

Samhällsforskningen har synliggjort hur de förändrade produktionssystemen medfört framväxten av en ny social klass och gruppidentitet som skär igenom traditionella socioekonomiska grupperingar. Företagens jakt på kostnadsminskningar har medfört en strävan att hålla den fasta arbetskraftens storlek på så låg nivå som möjligt och att möta de produktionsökningar som konjunkturuppgångar kan medge genom tillfälliga projektanställningar eller inhyrd arbetskraft från bemanningsföretag. Resultatet har blivit framväxten av vad som i litteraturen kallas för prekariatet (16). Begreppet beskriver en kombination av att befinna sig i en prekär situation och att tillhöra någon form av en speciellt utsatt och resurssvag social kategori - ett proletariat.

Denna nya sociala kategori införlivar inte bara människor från den traditionella arbetarklassen utan också många människor i medelklassens olika skikt eftersom den typ av osäkerhet och otrygghet som tidigare präglade arbetarna inom varuproduktionen nu också når tjänstesektorn och då också mer välbeställda och högavlönade löntagargrupper.

Prekariatet kännetecknas av avsaknaden av ekonomisk säkerhet och trygghet, svag yrkesidentitet och sämre utsikter till yrkesmässig karriär. Forskningslitteraturen ser på prekariatet som en klass i vardande. Den riskerar att bli till en "farlig klass" i och med dess extraordinära utsatthet som gör den till ett lätt offer för populistiska politiska strömningar (D & 16).

En expansiv och omfördelande ekonomisk politik

De utmaningar som den tekniska utvecklingen och arbetsmarknadens förändring medför för den sociala hållbarheten ställer krav på en omfördelande ekonomisk politik. Den mer nyliberala utbudsstimulerande politiken måste kompletteras med en aktiv social och efterfrågestimulerande investeringspolitik, inte bara för att människor skall kunna upprätthålla sin livskvalitet utan också för att skapa en erforderlig storlek på avsättningsmarknad och den köpkraft som en fungerande marknadsekonomi ställer. Utvecklingen aktualiserar därför frågan om skattesystemets utformning och huruvida en skatt på produktion och konsumtion kan ersätta skatt på arbete. Informations- teknologins utveckling har tillsammans med de krav som FN:s globala hållbarhetsmål ställer på förändrade konsumtionsmönster (mål nr 12) också ökat förutsättningarna för att komplettera marknadsekonomin med en gradvis övergång till en delandets ekonomi (20 & 21). Inte minst spelar de större kontaktytor via sociala media en stor roll för människors möjligheter att sälja sin kunskap på nätet och hyra ut sina ägodelar till andra medborgare och tillfredsställa sina behov med en betydligt mindre resursförbrukning.

Möjligheten att införa en basinkomst

Problemet med den ojämna utvecklingen, den tilltagande osäkerheten på arbetsmarknaden och behovet av att utveckla trygghetssystemen diskuteras allt oftare i termer av att införa en basinkomst i någon form av medborgarlön. Även denna fråga har mött ett begränsat partipolitiskt intresse. På lite längre sikt är det dock rimligt att tänka sig att den fördjupade ojämna utveckling som tycks följa i digitaliseringens och robotiseringens spår förr eller senare kommer att göra det nödvändigt för partipolitiken att förhålla sig till frågan om medborgarlön. Det handlar här om att erbjuda alla invånare en grundtrygghet – en minimal lön utan krav på motprestation. Införandet av en sådan basinkomst är tänkt att ersätta de flesta andra bidrag som arbetslöshetsförsäkring, försörjningsstöd etcetera. De argument som förs fram till stöd för detta är att socialbidragets stigmatiserande effekt försvinner och att de människor som berörs kan få en förbättrad

Exempel på basinkomst

Staden Utrecht i Nederländerna har nyligen infört försök med en garanterad basinkomst för alla som redan har socialbidrag. Det har gett upphov till en debatt om bristande incitament för att arbeta speciellt när det gäller kvinnor och ungdomar. Såväl i Finland som i Schweiz är frågan aktuell och har starkt folkligt stöd.

självkänsla (22). I Sverige har stödet för en medborgarlön ökat kraftigt på sociala medier som ett resultat av att vare sig arbetslinjen eller kraven på full sysselsättning längre stämmer överens med verkligheten och än mindre kommer att göra så när arbetslivets digitalisering slagit igenom fullt ut.

Tillväxtens innehåll och värde

Den så kallade Stiglitz-kommissionen tillsattes 2008 av den franske presidenten Sarkozy för att fundera på tillväxtens innehåll och det sätt på vilket den bäst bör definieras och mätas. Kommissionen visade på vikten av att se på ekonomin som ett medel för människors välbefinnande och inte som ett mål i sig. Den allmänt spridda uppfattningen att det avlönande förvärvsarbetet är avgörande för livskvaliteten borde omprövas. I västvärlden handlar detta om identitetsfrågor eftersom lönearbetet har blivit viktigt för att känna sig behövd och för att kunna göra rätt för sig. Kommissionen pekar härvidlag på vikten av att likvärdigt värdesätta det oavlönade hushålls- och ideella arbetet (inte minst inom föreningslivet) på vilket det gemensamma samhällsbygget och den sociala hållbarhetens förutsättningar vilar (23). Malmökommissionen visar i sin slutrapport också på vikten av att synliggöra både avlönat och icke avlönat arbete. Hela 46 procent av kvinnors och 36 procent av männens arbete består av oavlönat arbete (hushållsarbete, omsorgsarbete eller fritidsarbete) (24).

Att gå från en tillväxtfrämjande utbudspolitik till en social investeringspolitik kräver en synvända där synen på ekonomisk tillväxt förändras från att ses som ett mål i sig till att ses som ett medel för människors välbefinnande.

Stiglitz-kommissionen

Kommissionens uppgift var att analysera BNP:s begränsningar som mått på samhällets utveckling, och föreslå alternativa eller komplementära mått. Kommissionen rekommenderar i sin slutrapport att samhällen skiftar fokus i bedömningen av utveckling från ekonomisk produktion till människors välbefinnande. Enligt kommissionen är välbefinnande i denna mening en fråga om hållbarhet som bör mätas genom både objektiva och subjektiva mått. De faktorer som beaktas motsvarar i hög utsträckning de faktorer som inom folkhälsoforskningen benämns som hälsans sociala bestämningsfaktorer (23).

Nya Ekonomiska Geografin (NEG)

Enligt teoribildningen inom den Nya Ekonomiska Geografin (NEG) har städer och deras gränsöverskridande nätverk kommit att spela en allt viktigare roll som motorer för ekonomisk tillväxt och tagit över delar av nationalstatens inflytande över den ekonomiska utvecklingen (32). Den stora omdaning som nu sker är ett resultat av produktionssystemens förändrade geografi. Utvecklingen inom kommunikation och transporter har tillsammans med internationella överenskommelser om handel och investeringar gjort det tekniskt möjligt och ekonomiskt lönsamt att överföra information och varor i geografiskt utspridda produktionsnätverk. Olika transnationella företag runt om i världen, med kapacitet att administrativt leda, koordinera och kontrollera världsomspännande produktionssystem, har fått ett avgörande inflytande över människors vardagsliv. Denna utveckling blir speciellt tydlig i ett så internationaliserat och exportberoende land som Sverige där svenska produktionsled successivt brutits upp och dess delar omskapats till länkar i globala förädlingskedjor. Den teoribildning som vuxit fram kring den Nya Ekonomiska Geografin visar hur företagets investeringar och förnyelse sker i storstadsregioner. I vårt globaliserade tillstånd beror paradoxalt nog konkurrenskraften på de förhållanden som råder lokalt. Platsens betydelse ökar (33 & D).

Stad och land

Produktionssystemens förändring, nationalstatens minskande och storstadsregionernas ökande roll har präglat svensk ekonomisk politik under flera decennier. Enligt teoribildningen kring den Nya Ekonomiska Geografin är det tänkt att produktionsnätverkens samhällsekonomiska bidrag ska grundas på förstärkta samband mellan stad och land. På samma sätt som de globala produktionsystemen behöver sin stad behöver de enligt teorin också sin landsbygd. Såväl den lokala avsättningsmarknaden som arbetsmarknaden är beroende av en viss storlek, vilket gjort pendlingsavstånden avgörande för städernas attraktivitet som investeringsort. Landsbygden är också en viktig leverantör av råvaror, livsmedel och energi. Teoribildningen visar dessutom att en levande landsbygd behövs för människors livskvalitet. Det finns alltså ett ömsesidigt beroende och samband mellan landsbygd och stad. En utvecklingsstrategi och vision för vår tid bör därför ta sin utgångspunkt i den vikt som sambanden mellan stad och land spelar för den sociala hållbarheten (D & 31).

Om behovet av ett mer territoriellt utvecklingstänkande

Den pågående samhällsmdaning har bidragit till att staten förändrat sin roll och trängts tillbaka i det politiska rummet. För de globala förädlingskedjorna ökar platsens betydelse. Som ett led i övergången från en efterfrågeskapande politik till en mer utbudsrelaterad har den tidigare omfördelade regionalpolitiken ersatts av en tillväxtbefrämjande regionpolitik (25). Teknologins och arbetsmarknadens utveckling har gjort att många exkluderats från arbetsmarknaden och därmed också från bostadsmarknaden och som följd därav förlorat förmågan till välbefinnande. Detta reser frågan om lokal resursmobilisering och ett mer territoriellt utvecklingstänkande. Ett sådant tänkande kan synliggöra sambanden mellan arbete, bostad och utbildning på ett nytt sätt. Ett territoriellt tänkande tar också sin utgångspunkt i ett regionalt perspektiv och kopplingen mellan stad och land (26 & 27).

Det funktionella utvecklingstänkandet ser utveckling som en fråga om ekonomisk tillväxt som mäts i sammanlagda termer på aggregerad nivå (28). Strävan efter att vara en kunskapsstad bygger på ett renodlat funktionellt förhållningssätt liksom förhoppningen om att bli till en nod i det globala nätverk där kortsiktig ekonomisk tillväxt prioriteras (29). För att upprätthålla sin externa legitimitet hos globala aktörer tvingas stater avhända sig stora delar av sin förmåga att omfördela de resurser som den funktionella och vertikala produktionsprocessen skapar. Problemet är att när statens omfördelningsförmåga upphör så tenderar den funktionella utvecklingsstrategin att bli exkluderande. Förklaringen till det är att den funktionella strategins överskott används till fortsatta investeringar för bibehållen konkurrens- och attraktionskraft istället för till investeringar för social hållbarhet (30). Därmed fördjupas den ojämna utvecklingen (D).

Ett territoriellt förhållningssätt strävar efter en mer inkluderande utveckling (26 & 27). Den handlar om förutsättningar för människor att kunna känna samhällelig tillhörighet. En inkluderande stad och landsbygd kräver en mer lokalt förankrad och horisontellt integrerad produktionsprocess. Det handlar med andra ord om att skapa lokala förutsättningar som möjliggör en ökad lokal behovstillfredsställelse. Sådana lokalt baserade försörjningssystem kräver en annan syn på ekonomisk effektivitet där också hänsyn tas till värdet av social tillit och de kostnader som social oro medför. Det handlar om att utforma politiska åtgärder för att bryta med den ojämna utvecklingen. Det handlar om allt från att identifiera former för en ny välfärdsregim i en globaliserad tidsålder till att utforma en bostadspolitik som medger tillgång till bostäder med större variation eller att förbättra infrastrukturen så att olika stadsdelar knyts närmare till varandra och på så sätt underlättar förmågan att känna social tillhörighet. Social tillhörighet handlar

också om att skapa lika möjligheter för alla kulturer och grupptillhörigheter att mötas av erkännande och respekt.

Ett territoriellt förhållningsätt innebär att man ser till staden i sin helhet, att alla bostadsområden utvecklas och får samma möjligheter liksom att alla befolkningsgrupper får rätt till stadens olika rum (6). En inkluderande stad kräver också starka relationer till sitt omland och sin omkringliggande landsbygd. Staden behöver sin landsbygd precis lika mycket som landsbygden behöver sin stad. En territoriell utvecklingsstrategi i vår tid handlar både om att bygga ihop våra städer och att bygga ihop stad och land (D & 31).

Att gå från en tillväxtfrämjande utbudspolitik till en social investeringspolitik kräver att det funktionella utvecklingstänkandet kombineras med ett territoriellt utvecklingstänkande.

Bostadsbristen och dess konsekvenser

Det råder stor bostadsbrist i Sverige. Enligt Boverkets bostadsenkät från 2016 bedömer 240 av landets 290 kommuner att det är det brist på bostäder i kommunerna (34). I Västra Götalands län rapporterade 44 av länets 49 kommuner brist på bostäder 2016. Störst är behovet av hyresrätter. Länsstyrelsens analys av bostadsmarknaden i Västra Götalands län visar att underskottet på bostäder slår särskilt hårt mot hushåll som är nya på bostadsmarknaden och hushåll med sva- ga inkomster, men underskottet på bostäder är också hämmande för kommuners och regioners utveckling (35).

Bostadsbristen leder till att ungdomar tvingas bo kvar hemma längre tid än de och deras föräldrar hade önskat. Det blir svårare att hitta boende på högskoleorter och att flytta dit där jobben finns. Äldre får svårare att byta till passande bostäder, nyanlända flyktingars etablering i samhället fördröjs och personer som separerar får svårare att hitta passande boenden för sig och sina barn. Trångboddheten förvärras, särskilt i redan socioekonomiskt missgynnade bostadsområden. Bostadsbristen bidrar till att ojämlikheten i samhället ökar eftersom många vuxna och ungdomar med resursstarka släktingar kan investera i ett boende och göra en boendekarriär, medan andra - som inte har de resurser som krävs - tvingas flytta runt i osäkra andrahandskontrakt och ofrivilligt inneboende. Dessutom bidrar bostadsbristen till den ökande boendesegregationen (35).

Social hållbarhet & bostadsbrist

Social hållbarhet handlar om icke diskriminerande samhällssystem som ser individer som bärare av ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. Rätten till ett fungerande boende är en sådan rättighet liksom rätten till utbildning och arbete. KAIROS bedömning är att social hållbarhet och samhällelig sammanhållning bara kan uppnås genom ett socialt kontrakt och sådana strukturella förhållanden som ger invånarna en känsla av tillhörighet och tillit, trots eventuellt olika förekommande värdegrunder. Social hållbarhet handlar också om ett samhälles förmåga att hantera komplexa samhällsproblem - som bostadsbristen - och att reproducera sig själv som en fungerande samhällsorganism. Denna förmåga är beroende av individers delaktighet, möjlighet att förstå sammanhang och självtillit (C).

Bostadssegregationen är relationell

I dagligt tal, men också inom politiken och i nyhetsmedia, används "segregerade bostadsområden" som synonymt med underprivilegierade bostadsområden. De flesta forskare, men även många praktiker, har en mer relationell syn på segregation och betonar "utanförskapets" relation till "innanförskapet". Med det menas att segregationen definieras av relationer mellan minst två poler. Det är inte ett bostadsområde, en stadsdel eller en skola som är segregerad, utan hela staden eller regionen. Men att segregationen är relationell innebär också att utvecklingen i de olika polerna påverkar varandra. Situationen i underprivilegierade bostadsområden är nära sammanlänkad med utvecklingen i socioekonomiskt starka områden (4, 36 & A).

Gentrifiering

Begreppet gentrifiering kommer från engelskans "gentry" och kan på svenska översättas till "fint-folkiering". Vad begreppet fångar är det förlopp där invånare med medelklassbakgrund börjar flytta in i områden som traditionellt setts som arbetarstadsdelar. Lägenheter renoveras, hyreshus omvandlas till bostadsrätter och trendiga caféer och butiker flyttar in. Så småningom blir resultatet att de befintliga invånarna inte har råd att bo kvar, vilket kallas "displacement" eller bortträngning. Några vinner på den här utvecklingen, medan andra förlorar och blir av med sin rätt att bo i stadernas centrala delar (38).

Fler bostäder behöver byggas och miljonprogrammen upprustas

Enligt Boverket behövs drygt 700 000 nya bostäder fram till 2025 för att uppnå balans mellan utbud och efterfrågan (34). Svenska Byggnadsarbetareförbundet (Byggnads) gör bedömningen att bostadsbyggandet behöver fördubblas från de senaste decenniernas nivåer på i snitt runt 25 000 bostäder per år för att matcha det nuvarande och kommande behovet (37). Samtidigt är många av miljonprogrammets flerfamiljshus i stort behov av teknisk upprustning och energieffektivisering för att inte nå slutet på sin livslängd. En komplicerande faktor är att många av de genomgripande renoveringar som hittills gjorts i så kallade miljonprogramsområden har kompletterats med standardhöjningar och lett till hyreshöjningar på upp till 50 procent. Det har gjort att människor med lägre inkomster tvingats flytta, vilket bidragit till en ökad gentrifiering och boendesegregation.

Behovet av en social investeringspolitik

Den sociala polariseringen och segregationen är vad som kallas för multifaktoriella problem. De kan bara brytas genom tidiga insatser redan i förskoleåldern, om skolan tilläts ta sitt kompensatoriska ansvar, om arbetsmarknaden blir tillgänglig och om bostäder byggs. Bostadsbristen leder till trångboddhet som leder till dåliga skolresultat som i sin tur leder till utesträngning från arbetsmarknaden, till minskade inkomster och till att det blir än svårare att hitta någonstans att bo. Erfarenheterna visar att marknaden inte själv kan bryta dessa onda cirkel och nedåtgående spiraler. Det blir en uppgift för politiken. Inom KAIROS har vi i olika kunskapsunderlag och synvändor påvisat behoven av en social investeringspolitik (D & E). Sociala insatser är ingen kostnad utan en investering. Tidiga insatser reducerar framtida kostnader. Vad som krävs är en mer expansiv och omfördelande ekonomisk politik.

Att gå från en tillväxtfrämjande utbudspolitik till en social investeringspolitik kräver att sociala insatser ses som investeringar för en långsiktig och hållbar utveckling istället för som kortsiktiga kostnader.

Möjligheten att bryta onda cirkel

Vi står inför ett omfattande renoveringsbehov av miljonprogramsområden. Därtill kommer behovet av att bygga över 700 000 nya bostäder. Att bygga nya bostäder handlar också om utbyggd infrastruktur, vatten- avlopp, elförsörjning, kollektivtrafik, service och livsmedelsförsörjning. Nuvarande arbetslöshet är stor men det är paradoxalt nog också risken för framtida brist på arbetskraft och bostadskrisen försämrar näringslivets möjligheter till den kompetensförsörjning som deras verksamheter kräver. Ett sätt att slå flera flugor i en smäll är att snabbt bilda arbetslösa nyanlända och unga vuxna till att bygga lägenheter som kan hyras ut till vettiga priser.

Detta är inget önsketänkande. Det är en förutsättning för såväl ekonomisk livskraft och social hållbarhet. Bygga om Dialogen i Malmö, Boverket och Byggnads ger exempel på hur detta kan göras i praktiken.

Bygga om dialogen i Malmö

”Bygga om dialogen” i Malmö har utgått från den sociala utsattheten och höga arbetslösheten i vissa miljonprogramsområden, att flera av fastigheterna närmar sig slutet av sin första livscykel och behöver renoveras men också det faktum att fastigheterna har en hög energiåtgång och behöver energieffektiviseras. Processen, som drivits av Malmö stads miljöförvaltning, har involverat en bred konstellation av aktörer: fastighetsägare, byggentreprenörer, olika förvaltningar i Malmö stad, Arbetsförmedlingen och idéburen sektor. Bygga om dialogen har haft sitt geografiska fokus på Lindängen, en stadsdel med 7000 invånare, och en sysselsättningsgrad på 47 %. Målsättningen har varit att finna metoder och processer som kan leda till såväl ekonomiska, som miljömässiga och sociala vinster. Bygga om dialogen har fått flera konkreta resultat. För första gången på över 30 år byggs ett nytt flerbostadshus (ägt av Trianon) på Lindängen och 25 % av arbetskraften hämtas från arbetslösa hyresgäster (tio jobb per år under fyra år). Investeringen har kunnat genomföras genom att Malmö stad under ett antal år sänkt tomträttsavgälden i utbyte mot lokala jobb (39).

Boverkets förslag att nyanlända är med och bygger sina bostäder

I december 2015 föreslog Boverkets generaldirektör Janna Valik att nyanlända till Sverige som saknar jobb och bostad kan vara med och bygga sina bostäder. Hur det ska gå till, bör enligt Valik utredas, men det bör enligt henne genomföras i samverkan med Arbetsförmedlingen (40).

Byggnads förslag

Med tanke på att mycket behöver byggas nytt och att annat behöver byggas om föreslår Byggnads i en rapport från 2015 ett antal konkreta satsningar för att locka framförallt unga och nyanlända till byggrelaterade yrken (37):

- SBF1 - Svenska och Byggande För Invandrare – där nyanlända kan få både språkkunskaper och ett yrke.
- Byggvux - där människor kan komplettera sin skolgång eller omskola sig till byggyrken.
- Resande byggande folkhögskolor som kan renovera förfallna men friska hus.
- Byggklump – som kan innefatta byggmoment och byggutbildning.
- Kompetensutveckling och vidareutbildningar för de redan byggyrkesverksamma. För dels måste morgondagens byggande ske mycket mer miljövänligt och materialsmart än idag, dels måste de mer yrkeskunniga kunna handleda alla nya som behöver komma in i yrket.

PROJEKT KAIROS

- Kunskap om och arbetssätt i rättvisa och socialt hållbara städer

KAIROS är ett transdisciplinärt forskningsprojekt med fokus på hållbarhetens sociala dimension. Utgångspunkten för projektet är det sätt på vilket globalisering, migration och urbanisering präglar vår samtid och ställer nya krav på delaktighet och medskapande. KAIROS huvudrapport är uppdelad

i fyra delar: Medan den första delen beskriver uppdraget och dess genomförande redogör den andra delen för dess teoretiska och konceptuella utgångspunkter. Den tredje delen presenterar forskningsresultaten och i del IV diskuteras de slutsatser som kan dras. Denna synvända utgör, tillsammans med övriga synvändor, exempel på de slutsatser som vi dragit inom projektet. Författarna ansvarar själva för de synvändor som de utifrån projektets forskningsresultat valt att fördjupa och presentera.

KÄLLOR

Denna synvända bygger på material som utförligt redovisas i projektets huvudrapport (Abrahamsson, Hans, Guevara, Birgitta & Lorentzi, Åsa (red) (2016) *Kunskap om och arbetssätt i rättvisa och socialt hållbara städer*, Göteborg: Mistra Urban Futures - KAIROS. Dessutom har följande kunskapsunderlag, rapporter, litteratur och webbsidor använts:

KAIROS kunskapsunderlag och rapporter

- A. Guevara, Birgitta (2014) *Segregation – Utbredning, orsaker, effekter och möjliga åtgärder*
- B. Widigson et al (2015) *Ungas Medskapande - lärande av ungas erfarenheter*
- C. KAIROS (2013) *Övergripande teoretiskt ramverk, projektdokument*
- D. Abrahamsson, Hans (2015) *Vår tids stora samhällsodaning; Politiskt ledarskap, social hållbarhet och medskapande dialog.* - En forskningsstudie producerad för SKL
- E. Henriksson, Göran och Lars Paulsson (2015) *Från ett marknadsorienterat utvecklingsperspektiv till en mer hälsosam samhällsutveckling,*

Övriga källor

1. Statistiska centralbyrån, statistikdatabasen
2. Rädda Barnen (2012) *Barnfattigdomen i Sverige, årsrapport 2012*, skriven av Tapio Salonen
3. Göteborgs Stad (2015) *Skilnader i livsvillkor och hälsa i Göteborg*
4. Andersson, Roger, Åsa Bråmås & Jon Hogdal (2009) *Fattiga och rika – segregationen ökar. Flyttningsmönster och boendesegregation i Göteborg 1990-2006*, Göteborg: Göteborg Stad
5. Filosofiska rummet, *Den rikaste procenten P1*, Sveriges Radio 2015.03.29,
6. Salonen, Tapio (2011) *Hela Staden – Social hållbarhet eller disintegration*, Umeå: Borea
7. Andersson, Roger *Skapandet av svenskglea bostadsområden* i Magnusson Turner, Lena (red) (2008) *Den delade staden*, Umeå: Boréa Bokförlag

8. Bunar, Nihad (2015) *Elevsammansättning, klyftor och likvärdighet i skolan*, underlagsrapport, Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm
9. Skolverket (2012) *Likvärdig utbildning i svensk grundskola, En kvalitativ analys av likvärdigheten över tid*
10. Sernhede, Ove & Ingegärd Tallberg Broman (Red) (2014) *Segregation, utbildning och ovanliga lärprocesser*, Malmö: Liber
11. SOU 2013:74 (2013) *Unga som varken arbetar eller studerar – statistik, stöd och samverkan*
12. Brynjolfsson, Erik & Andrew McAfee (2015) *Den andra maskinåldern – arbete, utveckling och välbefinnande i en tid av lysande teknologi*, Borgå: Daidalos
13. Fölster, Stefan (2015) *Robotrevolutionen – Sverige i den nya tidsåldern*, Stockholm: Volante
14. World Economic Forum (2015) *Outlook on the Global Agenda 2015*, Geneva: World Economic Forum. Hämtad 7.5.2016 <http://reports.weforum.org/outlook-global-agenda-2015/>
15. Lundvall, Bengt-Åke & Edward Lorenz (2012) *Social Investment in the globalizing learning economy: a European perspective*. Ur: Morel N, Palier B och Palme J (eds): *Towards a social investment welfare state*: Bristol Policy
16. Standing Guy, (2011) *The Precariat – the new dangerous class*, London: Bloomsbury
17. Hermele, Kenneth (2015) *Arbetstidsförkortning – En nödvändig samhällsreform*, rapport skriven på uppdrag av Feministiskt initiativ
18. Paulsen, Roland (2015) *Vi bara lyder – en berättelse om Arbetsförmedlingen*, Falun: Atlas
19. Sanne, Christer (2007) *Keynes barnbarn – en bättre framtid med arbete och välfärd*, Stockholm: Formas
20. UN (2016) *Sustainable development goals*, hämtad 2016.05.07 www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-consumption-production/
21. Naturskyddsföreningen (2015) *Ägodela – Köp mindre – få tillgång till mer*, Stockholm: Bonnier Fakta
22. Standing, Guy (2014) *A Precariat Charter – From Denizens to Citizens*. New York: Bloomsbury Academic

KÄLLOR

23. Stiglitz, Joseph et al (2009) *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress* hämtad 2.8.2016 från http://www.insee.fr/publications-et-services/dossiers_web/stiglitz/doc-commission/RAPPORT_anglais.pdf
24. Malmö Stad (2013) *Malmös väg mot en hållbar framtid*, Malmö: Kommissionen för ett socialt hållbart Malmö
25. Johansson, Jörgen (2013) *Regionalpolitikens utveckling, I Mitander ert.al (2013) Det regionala samhällsbyggets praktiker*, Göteborg: Daidalos
26. Friedmann, John (1992) *Empowerment – The Politics of Alternative Development*, Oxford: Blackwell Publishers
27. Friedmann, John & Clyde Weaver (1979) *Territory and function: the evolution of regional planning*, London: Edwin Arnold
28. Andersson, Åke et al. (2013) *Öresundsregionen, den dynamiska metropolen*, Stockholm: Dialogos
29. Harvey, David (2003) *The new imperialism*, New York, Oxford University Press
30. Harvey, David (2006) *Den Globala Kapitalismens rum - På väg mot en teori om ojämn geografisk utveckling*, Hägersten: Tankekraft
31. Johansson, Börje et.al. (2010) *Storstadsregionerna och ekonomins utveckling*, Jönköping: Jönköping International Business School, Jönköping University
32. Krugman, Paul (2010) *The new economic geography – now middle aged*. Paper prepared for presentation to the Association of American Geographers, April 16, 2010 to be downloaded from www.princeton.edu/~pkrugman/aag.pdf
33. Porter, Michael (Ed) (2008) *On Competition*. Boston: Harvard Business School Publishing
34. Boverkets hemsida www.boverket.se 2016.08.02
35. Länsstyrelsen Västra Götalands län (2016) *Bostadsmarknadsanalys*
36. Stigendal, Mikael (2011) *Malmö – de två kunskapsstäderna*, Malmö: Kommissionen för ett socialt hållbart Malmö
37. Byggnads (2015) *Bobyggande som samhällsligt brobyggande*
38. Thörn, Catharina & Helena Holgersson (red) (2014) *Gentifiering*, Lund: Studentlitteratur
39. Social innovation, hemsida 2016.08.02 www.socialinnovation.se/sv/bygga-om-dialogen-en-designbaserad-process-for-forandring-i-miljonprogrammen/
40. Agenda, TV2 2015. 12.20